پلار،لە قەڵـــای ڕۆشنـــبیرییەوە دەنـــگ هەڵـــدەبڕێت.. هەمەر نەریاوی

(پەیڤێک بۆ کۆڕی ساڵانەی تەنزی کوردی)

پاش چاوەڕوانییەکی زۆر و خەباتێکی دوور و درێژ و فرەوانی خەمخۆرانی چاند و فەرهەنگی کوردی،یەکەمین کۆڕی زانستیی ساڵانەی تەنزی کوردی لە بن ناونیشانی"پلار"،ڕۆژی چوارشەممە،13ی پووشپەڕی 2724(3ی جۆلای 2024)لە شاری"مەریوان"ی قەڵای ڕۆشنبیری پتەوی ڕۆژهەڵاتی نیشتمان بە پشکداریی جەماوەری فەرهەنگدۆست و شارەزایانی بواری ساتیر بەڕێوە چوو.
کۆڕەکە ئێوارە تا درەنگانی شەو درێژەی هەبوو و لە کۆتاییشدا بە بەخشینی سپاسنامە و دیارییەکی ڕەنگاڕەیی بە وتاربێژ و بەشدارانی پەنێلەکان دوایی هات.
کۆڕەکە،سێ پەنێل و چەندان وتاری لە خۆ دەگرت. لە پەنێلی یەکەمدا چیرۆکنووس و ڕەخنەگری ئەدەبی،دوکتۆر ئەحمەد غوڵامی بە توێژینەوەیەک لە بن سەردێڕی"ژیانی ئایرۆنیک و گۆڕانەکی گاڵتەجاڕانە لە بە هیوایدا(خوێندنەوەیەک بۆ فیلمی"هیوا"ی یەڵماز گۆنای)(1937-1984)،سینەماکاری ناوداری کورد و دواتر "ناسر وەحیدی"(1958)چیرۆکنووس و نووسەریش بە بابەتێک بە ناونیشانی"تەوس لە چیرۆکەکانی حەسەن قزڵجیدا"،دەروویەکیان لە ڕووی ڕەهەندە جیاوازەکانی تەنز لە لای ئەم دوو کەسایەتییە کوردە کردەوە. ئەکتەر و شانۆکار،دوکتۆر قوتبەدین سادقی،(1952)ئاوڕی لە تەنز لە ئەدەبی شانۆیی دایەوە کە زۆرتریش خوێندنەوەکەی پشتئەستوور بە ڕۆچوون بە ئەدەبی فەرەنسایی و فارسیدا بوو و کەمتر لای لە خودی ئەدەبی کوردی کردەوە کە بە لای نووسەری ئەم دێڕانەوە هۆکاری ئەم پرسەیش دەگەڕێتەوە بۆ کاڵبوونی ئەزموونی ئەم کەسایەتییە لە خوێندنەوەی پەڕتووکی کوردی یان بە واتایەکی ڕاستتر،خەمساردیی و بەهەندوەرنەگرتنی بەرهەمی زمانەکەی خۆی و قاڵبوونەوەی بە زمانەکانی دیکەوە.
پەنێلەکەی دی،دوو توێژینەوەی لە خۆ دەگرت لە بن سەردێڕی"ئەدەبیاتی ناجەد و قابیلیەتەکاش شێعرەی کوردییەنە" کە نووسەر و توێژەر و ڕۆژنامەوانی ناودیاری ڕۆژهەڵات،"عادڵ محەممەدپوور"(1957) پێشکەشی کرد و هەروەها شیعرێکی تەنزی

چاپنەکراو بە شێوەی لەکی کە توێژەری ناوئاشنا “ح□م□□شید ئەمینی”(1954) ئاوڕی لێ دایەوە.

مافناس،دوکتۆر ئەسعەد ئەردەڵان(1947)لەسەر فەلسەفەی تەنز بە خوێندنەوە بۆ ئەدەبی فارسی وتارێکی پێشکەش کرد. لە سێیەم پەنێلدا نووسەر و تۆرەوان و شاعیر”جەبار شافعی زادە”(1978) ئاوڕی لە ئەدەبی منداڵانی کورد و بێبەشبوونی لە تەنز دایەوە کە یەک لە توێژینەوە باڵکێشەکانی نێو ئەم کۆڕە بوو. ئەم نووسەر و توێژەرە کوردە بە زمانێکی پاراو،باسی لە کەموکووڕیی و کەلێنەکان لەم بوارەدا کرد و ڕەخنەی لە خەمساردیی نووسەر و ڕۆشنبیری کورد لەم پێوەندییەدا گرت کە مخابن جێگە و پێگەی منداڵی کورد لە نێو ڕووبەری ئەدەبی کوردیدا گەلێک نزم و نەوییە و شاعیر و نووسەری کورد هەرگیز ئەدەبی منداڵانی لە لا نەبووەتە پەرۆشێکی سەرەکی و ئەوەیش لەم بوارەدا بەردیدە دەکەوێت زێتر بۆ گەورەساڵ نووسراوە و سەدی یەکی پەرۆشەکانی زارۆکی کورد لە خۆ ناگرێت. ئەم توێژەرە بە هێنانەوەی دەیان میناک و نموونە،دە هێندە جوانی بە بابەتەکەی بەخشی.

دووەم بابەت لەم پەنێلەدا ڕووی لە تەنز لە شیعر و فۆلکلۆری کوردی بوو کە لە لایەن عەداڵەت کەریمی و دوکتۆر □وناک سەمەدییەوە نووسرابوو کە بابەتەکە عەداڵەت کەریمی پێشکەشی کرد.

دواتر لە کورتە ڤیدیۆکدا ئاوڕ لە تەمەنێک خەباتی ئەدەبیی نووسەری ناوداری کوردی فارسینووس”مەنسوور یاقووتی”(1949)درایەوە. دوا بەشی کۆڕەکەیش چەندان وتاری لە خۆ دەگرت. میدیاکار،شاعیر و نووسەر”هۆمەر نۆریاوی”بە بابەتێکی توێژینەوەیی لە بن سەردێڕی”دەروویەک لە ڕووی تەنز(بەمکوڕبوونەوە لە تەنز لە ڕادیۆ کوردیدا)بەشداری کۆڕەکەی کرد.

ئەم بابەتە لەبەر ئەوەی کەوتبووە درەنگانی شەو،نووسەر و توێژەر زێتر ئاوڕی لە میناک و نموونەکانی تەنز لە ڕادیۆ کوردی دایەوە تا بتوانێت بڕێک لە بێتاقەتی شەو لە لای بەشداران بڕەوێنێتەوە. ئەم توێژینەوەیە دواتر چاپ و بڵاو دەکرێتەوە و دەخرێتە بەر دیدەی هۆگرانی ئەم بەستێنە.

پاشان دوکتۆر “خالق جەلیل نژاد”سەیدای زانستگە،باسی لەسەر فەلسەفەی تەنز کرد. دوا بابەت ڕووی لە خودی کەسایەتی یەکەم،بەڕێوەبەر و خەمخۆری ئەم کۆڕە،”خاڵۆ ڕەووف”(1974) بوو کە دەیەویست ئاوڕ لە هۆکارەکانی گەشەنەسەندنی تەنز لە کوردەواریدا بداتەوە کە بەو پ□□□ی سینگفراوانییەوە لەبەر بێتاقەتبوونی جەماوەری بەشدار،وازی لە بابەتەکە هێنا. لە وتارەکەی لیژنەی داوەرانیشدا ئاوڕێک درایەوە لە کرچوکاڵبوونی بەشی فرەی وتار و بابەتە

بەڕێکراوەکانی بۆ کۆڕەکە،خەمساردیی نووسەران بەرانبەر ژانری تەنز، نزمبوونی ئاستی تەنز لە ڕووبەری ڕۆشنبیریی کوردیدا و چەند خاڵێکی دی.کۆڕەکە، بە بەخشینی سپاسنامە و پێزانینی تایبەت بە بەشدارانی پەنێلەکان و وتاربێژان کۆتاییی هات.
دیارە یەکەمین هەوڵەکان هەمیشە وەک هەنگاوی بەرایی سەیر دەکرێن و زۆریش ئاسایی دەبێت کە کەموکووڕییان پێوە دیار بێت نەخاسما بۆ ئێمەی کورد و خەمخۆرانی ئەم بوارە کە سەرەڕای گشت کێشە و ئارێشە و کەند و لەندەکانی بەردەم،سەربڵندانە و بوێرانە هەنگاوی یەکەمیان هەڵگرت. نووسەری ئەم چەند د□□□ ه□قی دەخوازێت کۆڕەکانی داهاتوو هەزار هێندە زەنگین و ڕەنگینتر ببن کە پڕ ڕوونە ئەم گرینگەیش بە یارمەتی و هاوکاریی دڵسۆزان و شارەزایانی ئەم بەستێنە مەیسەر دەبێت و پێویستە کۆمەڵەی ڕۆشنبیریی پاڵپشت و یارمەتیدەر بێت و لە هیچ چەشنە هاریکارییەک بۆ سەرخستنی ئەم پرۆسە گرانبارییە درێخی نەبێت.
شیاوی ئاماژەپێدانە کۆڕی ساڵانەی تەنزی کوردی ڕۆژی چوارشەممە،13ی پووشپەڕی 2724(3ی جۆلای 2024)ل□ ه□□□ی مامۆستا “قانع”ی سەر بە ئیدارەی فەرھەنگ و ئیرشادی ئەم شارە بە هۆی هەوڵ و خەمخۆری ئەنجوومەنی فەرھەنگی، ئەدەبیی مەریوان و پەیڤکاتۆر لە شاری مەریوان بەڕێوە چوو.

هۆمەر نۆریاوی

گفتوگۆ لەگەڵ شاعیر وچیرۆکنووس شنیا عەبدولمەجید.. هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

شاعیر وچیرۆکنووس شنیا عەبدولمەجید: نامەوێ لە ژێر ڕکێفی هیچ شاعیرێ دەق بهۆنمەوە
خاتوو شنیا عەبدولمەجید: هیچ ڕەخنەگرێك بەناوی خودی ڕەخنەی بوونیات نەر بوونی نیە
شاعیر و چیرۆکنووس (شنیا عەبدولمەجید صبری) ناسراو بە “مامۆستا

شنیا "، لە قۆناغەکانی سەرەتایی خوێندن بە نووسینی شیعر و چیرۆك لە گۆقار و ڕۆژنامەکان بەشداری دەکرد ئەو کات قوتابی پۆلی سێیەمی بنەڕەتی دەبێت شیعری منداڵان دەنووسێت و لە ڕۆژنامە بڵاودەکاتەوە..لە گەڵ گەورە بوونی تەمەن نووسینەکانیش بەرەو پێشقەچوون دەچن ..دەست بە نووسینی چیرۆك و ڕۆمان شیعر دەکات.
شنیا.. لە ئێستادا خاوەنی چەندین ڕۆمان و کتێبی شیعریە..هەرچەندە کاری میدیایشی کردوە بەڵام لە راگەیاندنەکان زۆر کەم دەردەکەوێت دوایی گفتە گۆیەك دەی ئەمەی نەشکاند بەسوپاسەوە وەڵامی پرسیارەکانی دایەوەو ئەم هەڤپیڤینەمان لە گەڵیدا کرد.

هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

- **بۆ هەموو قۆناغەك سەرەتاییەك هەیە بابزانین سەرەتای دەست پێکردنی تۆ وەکو شاعیرێك چۆن دەستت پێکرد؟**
- هەر لە منداڵیمەوە خامە هاوڕێم بووە.. لە قۆناغەکانی سەرەتاییمدا پشکداری کەوارو ڕۆژنامەکانی منداڵانمەکرد، بۆ نووسینی بابەت و.. شیعری منداڵانە، هەڵبەتا مرۆ گەورە ئەبێ، نووسینەکانیش لە گەڵ ئەوا بەرەو قۆناغی گەورەیی دەچێ، یەکەمین شیعری منداڵیم بۆ قۆناغی سێی سەرەتایی دەگەڕێتەوە، یەکەم دەقی گەورەییشم لە بیرمە لە پۆلی یەکی ناوەندی ئەوساوە… حەوتی ئێستادا بوو.
- **گومانی تێدانییە کە زۆرێك لە شاعیرەکان سەرەتای هاتنە ناو بواری شیعر کاریگەری شاعیرێك یان تێکستێك لەسەردەبێت هیچ شاعیرێك هەیە، بە شیعرەکانی سەرسام بیت و کاریگەری لەسەرتە هەبێت؟**
- وەك سەرسامی بەگومان عاشق و… سەوداسەری نووسینەکانی " بەختیار عەلی " ک[illegible] شاعیرم، بەڵام وەکو کاریگەری نا، ڕەچکەی تایبەتی خۆم هەیەو… نامەوێ لە ژێر ڕکێفی هیچ شاعیرێ دەق بهێنمەوە.
- **ئەم بابەتانە چین کە دەبنە هەوێنی شیعرەکانت؟**
- بێگومان وەك هەر بوێژێك، هەموو ئەوانەی کە دەبنە هۆی دروست بوون،، هەوێن بۆ دەقێك، ئیدی سۆزەو…وێنایەو…تد.

***شیعر چی بە شنیا بەخشیوە؟**

- (جوانی ،خۆشەویستی ،ژیان، عەشق)ی پێ بەخشیوم.
- **ئاستی ئافرەتانی شاعیر لە کوردستان چۆن دەبینی؟**

- لە ساڵانی زوو باشترێکە، بەڵام هێشتاش لەو ئاستەیا نیە! چون هەستەکەم زۆرتر مجامەلە دەکرێن و… هەر زوو وەك میزەڵانێ فوویان تێدەکرێ، بێ هیچ ناوەڕۆکێ بەرەو عەلعەلەی عاسمانیان دەفڕینن!

بە واتایەکیدی، پتر ناوی بێ ناوەڕۆکیان تیایە .

- **جگە لە نووسینی شیعر بەرێزتان لە بواری رۆمانیش خاوەن رۆمانێك ئەگەر بکرێت باس لەو ئەزموونەش بکەیت؟**
- ئەرێ، دروست دەفەرموون، بەڵام بەر لە ڕۆمان، بێگومان چیڕۆکی زۆرم هەبوونەو… خوێندنەوەی پتریشم لەسەریان هەبووە، یانی پێشینەی ئەدەبیم گەلێك بوونە،دەنا هەروا بە سانایی ڕۆمان نانووسرێتەوە خۆ، تایبەتیش ڕۆمانێکی ئاوا تێرو تەسەلی 300 لاپەڕەیی وەك ئەوێ رۆژیی تەمەن، کە سێهەمین کتێبم بوو لە ساڵی 2008 بڵاوکراییەوە.
- **رەخنەی ئەدەبی تاچەند گرنگە بۆپێشڤە چوونی ئاستی هەر شاعیرێك ؟ چۆن دەروانییت رەخنەگرانی کوردستان؟**

-لاریمان نی□ ل□و□ی ک□ □□خن□ی ئ□د□بی ه□کار□کی گرنگی ب□ر□و پ□شڤ□چوونی خودی بو□ژ□، ب□□ان ب□و م□رج□ی □□خن□ک□ بوونیات نەربێ، نەك میزاجی و… لەسەر بناغەی ڕوخاندن بێ!

بە بۆچوونم وەك ئەدیبێك کە زیاتر لە چارێگە سەدەیێکە دەنووسم، وا دەزانم ڕەخنەگرێك بەناوی خودی ڕەخنەی بوونیات نەر، بوونی نیە بە هیچ کڵۆجێ! تەنها لەسەر بنەمایی هاوڕێیەتی و.. میزاجی و… ڕووخاندن و…تد.

- **بەشداری لە پێشبڕکی شیعر یاخود فیستیڤاڵی شیعر دەکەیت؟**

– بەهیچ ئەندازیی !وە بە هەموو شێوەیێك ڕەتی دەکەمەوە! .

***ل□ بەرچی؟**

- ئایا دەکرێت شیعرو شاعیری ڕاستەقینە هێندە بچووك بکرێنەوە لە دەقێکدا قەتیس بکرێن بۆ هەڵسەنگاندن؟ مەگەر من ئەم هەمووە ساڵانە سڵق و تورم چاندوون، تا ئێستا خۆم بخەمە بەر دەستی کەسانێك کە دوو رۆژو کەرکێکە خامەیان گرتۆتە دەست و..بە کەیفی دڵ و لەسەر بنەمایی حەزو هاوڕێیەتی و… ناسین و..تد، بڕیارم لەسەر بدەن؟

بۆیە ئەمەم نەکردووەو… بە ژیانیشما بیری لێناکەمەوە.

***لە کۆتاییدا ئێمە زۆر سوپاست دەکەین بۆ ئەو دەرفەتەی بەئێمەت**

بەخشی دوا پەیڤش بە بەڕێزتانە.

- لە دوماهیدا ماوەتەوە بڵێم، کە دوایی سالانەکی زۆری بێدەنگیم، هەڵبەتا کە دەڵێم بێدەنگی مەبەستم دەرنەکردنی کتێبە، نەك ئەوەی کە نەمنووسیبێ و.. وەستابم لە نووسین، لە ئێستاما سێ هەمین دیوان و… چوارەم کتێبم لە هەموو شارو شارۆچکەکاندا بڵاڤە، بە ناوی:- " ژنێك لە باخچەی مەراقدا " ئومێد دەکەم، کە جێی ڕەزامەندبوونی خوێنەرەکانم بێ، کە دەمێك بوو گلەیی ئەو بێدەنگیەیان لەمەکرد، هەروەها دەستنووسی ڕۆمانێکیشم لەبەر دەستایەو… خوا یاربێ، لە ئایندەیەکی نزیکدا ڕووشنایی چاپ ئەبینێ، ماتەوە بڵێم، کەڕێ ڕێزو.. پێزانینی نەبڕاوەم بۆ ئەوە ئازیزان هەیە، کە ئەرکتان کێشاو.. بەندەتان بەسەر کردەتەوە، خەشم ئەوەن و.. موحیببەتی لە کۆشەن بەدەریشم بە خوێنەران.

هەزانەوان و چیرۆکنووس (شنیا عەبدولمەجید صبری) لەچەند دێڕێك دا:-

- (شنیا عەبدو لمەجید صبری) ناسراوە بە مامۆستا شنیا، لە دایکبوویی 24-06-1986 ی شاری هەولێرە، سەرجەم قۆناغەکانی خوێندن ،هەر لە هەولێر تەواو کردوە.
- هەموو سالەکانی ڕابوردوویی منالێیی کە سەردەمانێ سەر نووسەری گۆڤاری منالانەو هەم کاری ڕاگەیاندنی دەکرد،بە حوکمی ئەوەی کە بنەمالەکەیان هەم ئەدیب و شاعیر و هەمە هونەر و وەرزش زەربوون.
- سالانەکی زۆر ئامادەکاری بەرنامەی ڕادیۆیی بووە.
" چاپ و بڵاوکردەتەوە -لە سالی2000 یەکەمین پەرتووکی شیعریم بە نەوی:-" گوڵزارێك لە…شیعر
-لە کۆلیژ بڵاوکراوەی "کەیهانی ئەدەب " ی، دەرکردوە.
- لە سالی 2004 چامە شیعریەکانی (من و…ئەو)ی بەچاپ گەیاندوە.
- لە 2008 دا، ڕۆمانەکی تەرو تەسەلی300 لاپەڕەیی بە چاپ گەیاند بەناوی" لە وەلاتی دۆزخەدا ،کوانە عەشق؟ " بڵاوکردەتەوە
- ئەندامی لقی گەلەینی پەرتووکەکانی میتەدە کوردییەکانە، بە قۆناغە بنەڕەتیەکان،لە وەزارەتی پەروەردە .

پرسی ماسۆشیزمی.. -1-.. نووسین: ابراهیم موحەمەد (ئەبڕاهام لەڤایی)

پرسی ماسۆشیزمی بەشێك لە تاكەكان لەباشووری كوردستان بۆ پڕۆسەی پەیوەندییە سەزادارییەكانی وەك (خۆشەویستی و هاوسەرگیری و جۆرەكانی تر).

نووسین: ابراهیم موحەمەد (ئەبڕاهام لەڤایی).

بەشی یەكەم:

خێزان وەك پرسەكی ڕووكەشی ناو بەشێكی خێزانەكانی كوردی، ئەوەی كە دەردەكەوێت جەوهەری بەشێك لە خێزانەكان نیین، لە ئاستێكدا ئەوەی مرۆڤیش پێشكەشی دەكات، جەوهەری مرۆڤەكان نیین، هەمیشە نیهێنییەكی قوڵتر هەیە كە ئەودیوی سنووری نائاگایش تێدەپەڕێنێت بۆ ئەو پرسانەی كە دەرناكەون بەڵام ڕۆژێك دێت دەنگی ئاگایی هەرچەن نزم بێت هەر دەبیسترێت!

هەمیشە لەزماندا شتێك دەچەسپێت كە ناخرێتە ناو زمان، كاتێك كە تۆ وەك مرۆڤێك مامەڵەت ڵەگەڵدا ناكرێت لە ناو خێزان و كۆمەڵگا، ئەمە لەتۆدا دەچەسپێت، لە ئاستێكی تردا مرۆڤ لە پەیوەندییە

کەمەبایەتییەکاندا بەشێوەیەکی گشتی بەدوای ئارەزوو و خەیاڵ و پێداویستە چەپێنراوەکانی خۆیدا دەگەڕێت بەئەوەی لەکەسێکی تردا بیدۆزێتەوە و قەرەبووی ئەو دەخە بکاتەوە کە دەستی نەکەوتووە(جۆرێك لە میكانیزمە بەرگرییە دەروونییەکان).
خۆشەویستی ویستی دەرستەبەرکردنی ئارەزوو و خەیاڵەکانی یەکترە لەپەیوەندیی لەنێوان مرۆڤەکاندا، چەشنی پەیوەندی خۆشەویستی لەنێو بازنە کەمەبایەتییەکاندا چەشنێکی بایەلۆژی دەروونی کەمەبایەتی مەعریفی پێویستییە. وە خۆشەویستی دەتوانێت زامنی زۆرێك لەئازارەکانی مرۆڤ بکات.

کاتێك باڵندەیەك لەنێو قەفەزدا لەدایك دەبێت و گەورەدەبێت، ئەم باڵندە پێی وایە ژیان بریتییە لەو چوارچێوەی کە لەنێو قەفەزەکەدایە، بۆیە گەر ئازادیشی بکەیت هەردەگەڕێتەوە بۆ نێو قەفەزەکەی لەکاتێکدا خودی ژیان لەدەرەوەی قەفەزەکەدایە. هەرلەبەر ئەم دەخەیە کێشەی ستەمکار، ستەمکارێکی ترنییە بەڵکو نەبوونی کەیلەیە.
لێرەدا ئەم پرسە دێتە بەرباس، کە بۆچی بەشێکی بەرچاوی ئافرەتان و پیاوان لەباشووری کوردستان هەن کە هەمیشە کەسێکیان دەوێ ئازاریان بدات؟

پرسی ئافرەت پرسێکی مێژوویە، پرسێك نییە کە لەزەمەنێکی دیاریکراودا بووەستێت، لەزۆرینەی جێگایەکانی دونیا، بەشێوەیەکی گشتی مرۆڤەکان کەسێکیان دەوێ کە ئەویش ئەوی بوێتن، وە کەسێك ڕەتدەکەنەوە کە ئەویش نایەوێت، بەڵام لەباشووری کوردستان هاوکێشەکە پێچەوانە دەبێتەوە بەجۆرێکە کە بەشێکی بەرچاو لە ئافرەتەکان و پیاوەکان کەسێکیان دەوێ کە ئەو نایەوێ، کەسێکیش ڕەت دەکەنەوە کە بەڕاستی دەیەوێتن.

ئەم پرسی خۆ-ئازاردانە، زۆر بەقووەی پەیوەندی بە مێژینەی تاك و ڕەفتاری خێزان بەرامبەر بەتاك بەتایبەت لەنێو خێزان و کۆمەڵگایەدا هەیە، زۆرکات مرۆڤ ناچارە چی پێشکەشبکرێت هەمان بابەت ببەخشێتەوە، کە تۆ منداڵەکەت پێدەکەیت لەزەبر و زەنگ و ناسۆری، چۆن ئەو منداڵە لەداهاتوودا دەتوانێ خود-خۆشەویستی بەخۆی هەبێ و لەهەمان کاتیشدا بیبەخشێت بە دەوروبەری؟ چۆن دەتوانێ لەڕووی هەست و سۆز و هەڵچوونەکانەوە دەروونددروست و گونجاوبێت؟.
بەو مانایەش نا کە هەرکەسێك مێژینەی منداڵێکی بەم جۆرەبوو ئیدی نەتوانێ لەداهاتودا ببێت بە تاکێکی تەندروست و گونجاو. ئەم پرسە دەگوازینەوە بۆ دەخێکی داینامیکی تر. تەنانەت لەسەرووی

ستەمکارەوە ستەمکارەکی تربوونی هەیە، کە لەدەخی یەکەمدا وەناکە بەو جەرەیە کە ئەمە(مناڵەکان) قوربانی دەستی ستەمکاربین(خەزان) لەکاتەکدا خوودی ئەم خەزانەش بەهەی پانتایی سیستەمەکی نالەژیکدا کە مافەکانت بەخەون دەبینە، دووبارە قوربانییە.

کەمەگاییەك کە نەتوانە تاك بەرهەم بهەنیت، کەمەگایەك کە هەمیشە پەلەقاژەیەتی لەنەوان دوەنی و ئەمەدا، کەمەگایەك کە بەشەکی بەرچاوی تاکەکانی ناتوانن لە دەرەوەی سنوری خەڵ و عەشرەت و گوند و شار و ئایین و لەهجە و شەوەزار بیربکەنەوە. لەهەمان کاتدا بوونی پانتایەکی زەرفراوان لە وردە کلتووری فرەچەشنی چەقبەستوو(دەگماتیزم) کە لەنەوەدەکانەوە تاکو ئەستاش ئەم پرسانە بوونیان هەیە و دەخی گونجانی نائاسایی زەر قوە بەرهەم دەهەنن، بەنموونە دەتوانم بە ئەمانەتەوە ئەم قسەیە بکەم کە: بەدرەژایی پەنجا سالەیش دەبە بەشەکی بەرچاو لە تاکەکان هاوسەرگیری دەکەن بەمەبەستی ەزگاربوون لەچواردیوار، بەلام پرسیارەکە ئەوەیە ئایا چ گرەنتیەك هەیە دەرەوە ئەو بەهەشتە بەت کە تاکەکە وەنای دەکات و نەبەت بە هەشت دیوار؟

لەبەشەکانی تردا تەزە بەقوەتر گوزارشت لەم پرسە دەکەین و ەەگا چارەسەرییەکان دەخەینە بەرباس…

□سوژەی فرەیدیی برینەکی قوەی لە نەرگسییەتی مرەڤدا دروستکرد.. نووسینی: ستیڤان شەمزینی

مەنەلەگی پازدە لە کنەبی (خەشەویستی لە سەردەمی شەرپەنجە)دا

خەم: نامەوەت وەک "هەسرەل" بچمە هەوەی بەراوردکاریی نەوان لەش و جەستەوە، ئەوەی جەگەی بایەخمە لەەرەدا، ئەوەیە: جەستە تەنها پەدراوەکی بایەلەژیی و فیزیکیی نییە، بەلکو رەهەندەکی وجودیشی هەیە، تاکە رایەڵە مرەڤ و بوون پەکەوە گرەبداتەوە، بەدیوەکی تردا مرە ناتوانەت هەست بە هەبوونی خەی بکات لە رەگەی جەستەوە نەبەت،

هەر کات جەستە فیزیکییەکە لەناوچوو، چیتر ناتوانین هەست بە بوون بکەین، کەواتە مێژووی مرۆڤ بریتییە لە مێژووی جەستە. لەگەڵ ئەمەشدا تاکو رادەیەکی زۆر باوەڕم بەو تێزە "دیکارت"ییە هەیە کە لە ئەرەستۆوە درێژەی پێدراوە و جەخت لەسەر پەیوەندیی تەکمەی نێوان جەستە و دەروون دەکاتەوە، بەڵام لەدیتنی مندا جەستە پێش هەموو شتێکی تر کەوتووە، تاکو جەستەیەکی بایەلۆژیی لە ئارادا نەبێت دەروونێکیش لە ئارادا نییە. ئەمەش ژەنینەوەی هەمان ئەو ئاوازەیە "سپینۆزا" بەر لە چوار سەدەیەک لە بارەی جەستە و نەفسەوە دەیژەند.
من: ئەمە وروژاندنێکی فەلسەفیی بابەتەکەیە، لە راستیدا فەلسەفە جیابوونەوەی تێڕامانی زانستییە لە تێڕامانی ئەفسانەیی، ئەگەر سەیری یەکەمین قوتابخانەی فەلسەفە بکەین "فەلسەفەی ئایۆنی" لە پێشەوەیاندا "تالیس" پێداگریی لەوە دەکات هەموو شتەکان لە "ئاو"ەوە سەرچاوەیان گرتووە، تەنانەت خودی زەویش دەفرێکە لەسەر ئاو راوەستاوە، گرنگێتی ئەم تێزە لەوەدا نییە سەرکەوتنێکی زانستی بەدەستهێناوە، بەڵکو ئەمە یەکەمین هەوڵێکە بۆ شرۆڤەی بوون و گەردوون لە دەرەوەی جیهانبینیی میتۆلۆژییەکان، یەکەمین هەوڵە سروشت بە سروشت راڤە بکات، بەهای بیرۆکەکە لێرەدایە نەک چەندێک زانستی نوێ پەسەندی دەکات. دەمەوێت ئەوە بڵێم فەلسەفە وەگەڕخستنی فەنتازیا نییە، ئەوەشی پەیوەندیی بە ناوەڕۆکی باسەکەوە هەبێت، بە دیدی خۆم گەردوون و خودی مرۆڤ بوونێکی ماتەرییان هەیە، ئەمە هەمان روانگەی "هۆبز"ە کە من لێرەدا جەختی لەسەر دەکەمەوە، هەروەک د.ئیمام عەبدولفەتاح ئیمام لە روونکردنەوەی ئەم کۆنسێپتە "هۆبز"ییەدا پێداگریی لەسەر ئەوە دەکات: شتێک بە ناوی دەروون یان رۆح، واتە شتێک لە خۆیدا ماددە نەبێت یان گەوهەرێکی ماددیی نەبێت، هیچ ئاسەوارێکی نییە. بە جەستە و دەروونیش هەمان شتە هەر راستە، دەروون و گیان شتێک نین لە دەرەوەی ماددە، جەستەی مرۆڤیش پێدراوێکی ماتەرییە.
خۆم: ئەمە لە کەمکردنەوەی شکۆی مرۆڤ نییە کاتێک تۆ مرۆڤ بە پێدراوێکی ماددیی پێناسە دەکەیت؟. بەم پێیە بێت هەمان ئەو تێزە کلاسیکییە ماتەرییە راستە کە دەیانووت مرۆڤ چییە جگە لە دوو تەڵ بزمار و سێ سەلک سابوون!!. بە راستی ئەمە تەنیا رووداوێکی بایەلۆژیین یان شتێکی تر.؟.
من: نەخێر بابەتەکە لێدان نییە لە شکۆی مرۆڤ، بەڵکو خۆناسینە، گەڕانە بەدوای بەرسفی ئەو پرسیارە هەمەکی و هەمیشەییەی مرۆڤ لە خودی خۆی دەکات: من چیم؟. کرۆنۆلۆژیای مرۆڤ لەسەر زەوی و لە ژیاندا گەڕان بووە بە دوای وەڵامی ئەم پرسیارەدا. مرۆڤی پێشین

ن□يوستوە بڕوا بەوە بهێنێت ل□ ناوچوونى فيزيكيى خۆى ك□ تاييە، نەيتوانيوە ئەوەش قبوڵ بكات ئافرێندراوێكى پيرۆز و تايبەت نييە، بەڵام فەلسەفە و زانست ئەو نەرگسييەتەى مرۆڤيان بەتاڵ كردەوە، يەكەمين جار شۆڕشى ك□ پەرنيكۆسيى ئەم خودئەڤينييەى مرۆى تێكشكاند بە سەلماندنى ئەوەى زەوى نەك چەقى گەردوون نييە، بەڵكو هەسارەيەكى بچووكى شێوە هێلكەييە. دووەم لێدان تيۆرى پەرەسەندن بوو كە لە لوتكەدا داروين وەستاوە، ئەم بيرۆكەيە ئەوەى سەلماند مرۆڤ ب□ر□ئ□نجامى پەرەسەندنى بايۆلۆژييە نەك ئەو ئافرێندراوە پيرۆز و ئايديالييە بێت ئاين و ئەفسانەكان لە مرۆڤيان گەياندبوو.
سێهەم زام زامى فرۆيدييە، سوژەى فرۆيديى برينێكى قوڵى لە نەرگسييەتى مرۆڤدا دروستكرد، بەوەى لە رووى دەروونييەوە مرۆڤى دابەشكرد بەسەر سێ كارەكتەردا “من Ego، ئەو id، منى بال□ super Ego”. ب□ ئەوەشى بەسەرماندا تێنەپەڕێت ناڵێين مادام مرۆڤ بوونێكى ما تەريى هەيە، شياوى ژيان نييە، نا مرۆڤ لە هەموو بوونەوەرانى تر زياتر ژيانە، چوونكە تاكە بوونەوەرە لە ژيان تێدەگات.
خۆم: ئەوەى هەميشە ئيستم پێ دەگرێت ئەوەيە هێشتاش زانست و فەلسەفە نەيتوانيوە، مرۆڤێكى نوێ بەرهەم بهێنێت، ئەو باوەڕە ئاينييە ميتۆلۆژييە تێپەڕێنێت پێيوايە جەستەى ژن پاشكۆى جەستەى پياوە، بەو پێيەى لە كتێبى پيرۆزدا “پەيمانى كۆن” لە “سفرى تەكوين”دا باس لەوە كراوە، دايكە حەوا “يەكەم ژن” لە پەراسووە گێڕەكەى بابە ئادەم “يەكەم مرۆڤ” ئافرێندراوە. هێشتا ئەم ديدە ئەفسانييە بەشێوەيەكى تر و لە قاڵبێكى نوێتردا مێشكى مرۆڤ سەبارەت بە بوونى ژن و جەستەى مێينە ئاڕاستە دەكات. كەواته سوودى فەلسەفە و زانست چييە كە نەتوانێت ئەو باوەڕە ئەفسانەييە تێپەڕێنێت لە كاتێكدا مرۆڤايەتى هاوچەرخ جاڕى پيادەكردنى سوپەر عەقڵانييەت دەدات؟.
من: كێيە دەڵێت لە ناو عەقڵى ئامێريى و مۆدێرنێتەدا جێگەى خورافات نا بێتەوە؟. هەندێك لە ئەنترۆپۆلۆژيستەكان مێژووى مرۆڤايەتى بەسەر سێ قۆناغدا دابەش دەكەن “قۆناغى جادوو، قۆناغى ئاين، قۆناغى زانست”. هەردوو قۆناغەكەى سەرەتا لەسەر بنەماى خورافات و ميتۆلۆژيا وەستاون، بەڵام ئايا ئێمە ئێستا كە لەناو قۆناغى زانستداين جێگەيەك نەماوە بۆ ئەفسانە؟ ئايا مودێرنە جيا لە ئەفسانە نوێيەكان، توانيويەتى ئەو رۆحە خورافييەى مرۆڤ بكوژێت؟ باوەڕم وايە توخمى هەرە سەرەكى لە پێكهاتنى نەتەوەكاندا ئەفسانەيە، كەواته هێشتا ئامادەگيى ئەو ئەندێشەيە لە ژيانى ئەمڕۆماندا زيندووە، ئەم تێزەش ب□ رروونى لاى “يۆنگ” بەرجەستە بووە، كە بۆ ناسينەوەى تاك پەنا دەباتە بەر ئەم ميتۆلۆژيان□ى

نەست و نائاگاییەکەی پێکدەهێنن. ئەگەر سەیر بکەین "دایە رەزبار" لە ئاینی یارساندا خواوەندە، ئەمەش دیسان ناکاتە ئەوەی ئەمەی کورد ژن وەک رەگەزێکی یەکسان دەبینین، بە پێچەوانەوە ئەمە بەرزکردنەوەی ژنە بۆ سوپەر ژن یان بۆ ژنێکی ئایدیاڵی وەها کە خاوەنی جەستەی خۆی نییە، بەڵێ لە هەر پەیوەندییەکی جەستەییدا ئاستی لە خواوەندەوە دادەبەزێت بۆ ئاستە "ئاژەڵییەکە"،!! لە دابەزینی ئەم لیڤەشدا ژن کە لە دیدی ئەمە بوونێکی بەرجەستەی نییە، دەگاتە راددەی قەزلەبوونەوە، نهێنی توندوتیژیی و کوشتنی ژنی کورد بەشێکی زۆری لەرەدا خۆی حەشارداوە. بە زمانێکی سادەتر ئەمە دایکی خۆمان وەک نموونەیەکی ئایدیاڵی و سوپەر دێتە بەرچاو، کە نموونەی پاکیزەییە، بەڵام ئەگەر هەست بکەین ئەم دایکە جگە لە باوکمان پەیوەندیی سێکسیی بە پیاوێکی ترەوە هەبووە، وەنا ئایدیاڵییەکەی وەک ئاوێنەیەک دەشکێت، لەم کاتەدا بەرگەی بوونە بەرجەستەکەی ناگرین و لە نزمترین ئاستی کاردانەوەدا بە نەفرەتی دەکەین.

خەم: بابەتێکی هەستیارە، بیروباوەڕی ئاینیی و میتافیزیکیی جەستەی مرۆڤ وەک سروشتێکی ئاژەڵی چاو لێدەکات، ئەم روانگەیە لە بواری فەلسەفیشدا رەنگدانەوەی زۆری هەبووە، بەتایبەت لای "ئەفلاتۆن" کە ئەو پێیوایە بەختەوەریی شتێکی رۆحییە و لەسەر ئەشکەنجەدانی جەستە رۆنراوە، هەمان شت لای سۆفیزمی ئیسلامی و تەوژمە جیهادییەکان بەرجەستە بووە، تەنانەت لە قورئاندا ئایەتێک هەیە لە وەسفی بێباوەڕاندا دەڵێت "ئەوان وەکو ئاژەڵ وان، بەڵکو خراپتریش"! تاوانی ئەو بێباوەڕانەش ممارەسەی ئازادییەکانی جەستە بووە. لەم سیاقەشەوە باوەڕی ئاینی پرۆسەی سێکس وەک کردەیەکی ئاژەڵی دەبینێت، هەربۆیە دوای تەواوبوونی ئەو کردەیە پێویستمان بە کرداری خۆپاککردنەوە هەیە. ئەوەشی پێویستە ئاماژەی پێ بدەم، داروین و زانستەکان سەلماندیان مرۆڤ هەر رەگەزێکی تری ئاژەڵە، پێموا بێ ئەرەستۆ بوو دەیووت "مرۆڤ ئاژەڵێکی قسەکەرە"، بەڵام لەوە زیاتریش مرۆڤ ئاژەڵێکی بیرکەرەوەیە. لە کاتی سێکسدا مرۆڤ دەگەڕێتەوە بۆ سروشتی راستەقینەی خۆی و ئەو هیومانیزمەی لەسەر سروشتە ئاژەڵییەکەی رۆنراوە.

من: مرۆڤ چۆن لە رەگەی جەستەوە هەست بە بوونی خۆی دەکات، هەر لە رەگەی جەستەشەوە خۆشەویستی ممارەسە دەکات، ئەوەی پێی دەوترێت پەیوەندیی رۆحی ئەبستراکت شتێکی پێکەنیناوییە، ئاخر تەنها خەوەکان کە کۆمەڵێک رۆحی نابەرجەستەن، دەکرێت بڵێین پەیوەندیی رۆحی دیاردە و پەیوەندیی نێوان خەوەکانە نەک مرۆڤەکان.

خەم: جەستە زۆر گرنگە، بە تایبەت بۆ توخمی مێینە، ئەو جەستەیە نا

بووەتە شتومەک و بزنسی پێوە دەکرێت، بەڵکو ئەو جەستە ئازادەی ماناکانی ژیانی لەوە هەڵدەقوڵێت. نووسەری فێمینیست "ژولیا کریستڤیا" پێداگریی لەسەر ئەوە دەکات ئەگەر ژن جگە لە جەستەی خۆی هیچی تریش بەدەستەوە نەبێت، دەتوانێت ئەو جەستەیە بکاتە میکانیزمی بەرەنگاریی و ئازادیی خودی خۆی، چوونکە ئەگەر پیاوان بتوانن هەموو شتێکی ئەویتری ژن مەنەپۆل بکەن، ناتوانن جەستەی ئازادی ژنان داگیر بکەن، لەم کاتانەدا ئەوەی بەدەست ژنەوە ماوەتەوە جەستەی ئازادی خۆیەتی کە وەک باسمان کرد دەلالەتی بوونی خۆیشیەتی لە ژیاندا. هەر لەژێر کەاورەژنەی ئەم دیدگایەوە سەرلەبەر دژی پرۆسەی بە کاڵاکردنی جەستەی مێینەم کە بەرهەمی سیستمی مەسرەفگەرایی کاپیتالیزمە، بە تایبەت لەناو ژنانیشدا وێنەی ژنێکی روخسار جوان و شیک پۆش و خاوەن جەستەی سەرنجڕاکێش وەک ژنێکی ئیدیاڵ زەق دەکرێتەوە، هەم لە بواری ریکلام و رشتەکانی تری بازرگانیدا، ئەمەش لە کتێبەکەی "نەوامی وەسف" بە ناوی "ئەفسانەکانی جوانی" بە روونی و چڕی ورد کراوتەوە.

من: هەموو کۆکین شارستانێتی سەرمایەداریی ئەمڕۆ خۆشەویستی تێدا نییە "خۆشەویستی بە ڕەهەندە فراوانەکەی خۆیەوە"، ڕەنگە داکۆکیکردن لە خۆشەویستی، وەک داکۆکی لەو شەمەندەفەرانە بێتە بەرچاو بە خەڵووز دەبزوان، یان وەک مرۆڤێکی دابڕاو لە ژیانی هاوچەرخ تەماشا بکرێین، لە باشترین حاڵەتدا بەوە رازی دەبین وەک لایەنگری کەلەپوورێکی دێرین ناوزەدمان بکەن. کێشەکە ئەوەیە مرۆڤی نوێ سەرقاڵی چێژی کاتییە، هەر بۆیە ژن وەک یەکێک لە سەرچاوەکانی چێژ سەیر دەکات، لە راستیدا هەموو پەیوەندییەکی خۆشەویستیی پەیوەندیی جەستەییە، بەڵام مەرج نییە هەموو پەیوەندییەکی جەستەیی خۆشەویستی بێت,. سەبارەت بەم پرسە من گومانم لە خودی زمانیشە "چ زارێکی، چ نوسراو" کە ئامێرێکی نێرسالارانەیە، تەنانەت ڕەخنەی من لە شیعری ئیرۆتیکی کوردیی ئەوەیە داوا لە ژنی کورد دەکات بە فۆرمێک ئارایشت و مامەڵە لەگەڵ روخساری خۆی بکات وەک لە کەناڵەکانی پۆرنەدا دەبینرێت، بە پێی حەز و هەوەسی منی پیاو مامەڵە لەگەڵ لەشولاری خۆی بکات، داواکردنی فۆرمی فێتە مۆدێل لە مێینەی کورد لە ڕێگەی تێکستی شیعرییەوە ئەنگیزەیەکی نێرسالاریی دەیجوڵێنێت، شیعر نابێت نێرسالارانە بێت، بەڵکو دەبێت مرۆڤسالارانە بێت. ئیلیەت وتەنی "شیعر دەتوانێت شۆڕشێک لە هەستیاریماندا بەرپا بکات". کەچی شیعری کوردیی یان توخنی ژن ناکەوێت یان بەشێوەی نێرسالارانە باسی جەستەی ژن دەکات، مێژووی ئەدەبی کوردیی هەر لە "نالی"یەوە تاکو ئێستا شەڕی جەستەی لەگەڵ ژن کردووە، ئەوەتا "نالی" لە ڕێی شیعرەوە "مەستوورەی ئەردەڵانی" رووت دەکاتەوە، لە ڕێی باسی جەستە

و سەکسوالێتییەوە ڕووبەڕووی مەستورە دەبێتەوە، ئەم نەزعە نێرسالارییەش لە ناو چەندان پەرەگرافی ڕۆمانەکانی “بەختیار عەلی”دا بە زەقی ڕەنگیداوەتەوە.
خەم: شیعری ئیرۆتیکی کوردیی داوا لە ژنی کورد دەکات وەک قەحپەیەک خۆی نمایش بکات، ئەمە کارەساتێکی ئەدەبی گەورەیە، لە کاتێکدا “پۆل ریکۆر” باوەڕی وابوو “ئەوەی شیعر دەیکات یارمەتی فەیلەسووف دەدات”!!. بەو پێیەی “رزگارکردنی وشەکانی ناو زمان و فراوانکردنی سنووری دەلالەتەکانی لە ئەستۆی شاعیردایە”. بەڵام پرسیارە سەختەکە ئەوەیە لەم شەوەزەنگەدا کێ مۆمەکەی باشلار هەڵدەکات تا تۆزێک ژووری تاریکی شیعرمان رووناک بێتەوە؟.

نووسینی: ستیڤان شەمزینی

٢٠١٩-١-١٠
کاتژمێر: بیست و دوو و پێنجا خولەک
نەخۆشخانەی گلیاد ئاینس
ئەڵمانیا - بیلەفێڵد